

Hedersledamoten
HERMAN FÄLTSTRÖM

Kommendör Herman Fältström var under åren 1991-2008 Kungl. Örlogsmannasällskapets sekreterare.

Försvarspolitikens realism - stöd åt svensk utrikespolitik

Enligt min mening ska Sverige kunna svara upp mot sina åtaganden såväl vad gäller nationella som internationella militära insatser. Sverige ska kunna bidra till frihet och säkerhet i första hand i vårt närområde men också i Europa och inom världen som helhet. Bidragen ska i första hand avse resurser som efterfrågas för att hävda svenskt territorium och integritet samt skydd av svenska intressen.

Under andra världskriget tjänade oss neutraliteten väl. Detta konstaterande är en myt och är moraliskt ihåligt. Uttrycket är myntat av svenska politiker som en konsekvens av att de inte vill eller vågar stå till svars för det bristande sambandet mellan ställda militära krav och den ekonomi som ställts till Krigsmaktens/Försvarsmaktens förfogande.

Det är fel när politiker först bestämmer hur stort försvar Sverige ska ha, med hänsyn till hot, och sedan låter bli att ta ställning till risker.

Det kan i detta sammanhang ställas en mycket berättigad fråga: "Vad menas med begreppet neutralitet?" Härstammar begreppet från medeltiden och trettioåriga kriget? Eller från Augustinus - rättfärdigheten och lögnen?¹ Eller från

1. *De civitate Dei*, skrevs av Augustinus (bi-

Grotius som hävdade att en stat kunde förklara sig stå utanför en konflikt andra stater emellan?² Eller enklare - den stat som i dag förklarar sig neutral vill inte ta ställning till vad som är rätt eller fel då staten är beroende av bägge sidorna i den konflikt som uppstått? En stats agerande som anpassas till den för tillfället starkaste aktören.

Stig Synnergren har talat om den "symboliska svenska neutraliteten".³ Att

---

skop i Hippo Regius, Algeriet) efter visigoternas plundring av Rom 410 e kr.

2. Om krigens och fredens rätt (*De jure belli ac pacis*), Hugo Grotius 1625, från Nederländerna, levde 1583-1645 och kallad "folkrättens fader". Han var svensk ambassadör i Paris 1634-1644.

3. *Militära ledare under kalla kriget*. Stig Synnergren (Sveriges överbefälhavare 1970-1978) av Ulf Larsson.

inte våga välja utan fortlöpande anpassa utrikespolitiken till det dagsaktuella läget i omvärlden! Olof Palme har betonat värdet av att Sverige har förtroende i omvärlden att vare sig stå på den ena eller andra militäralliansens sida.

Vi kan ha ett hur starkt försvar som helst – men börjar omvärlden tvivla på vår alliansfrihet begränsas ändå möjligheterna att föra en oberoende neutralitetspolitik. Därför är alltid utrikespolitiken vår första försvarslinje.

Å andra sidan – tror man inte på att vi har förmåga att värna vårt territorium också med militära medel kan inte heller neutralitetspolitiken fullföljas. Med hjälp av försvaret skall vi värna vårt territorium i fredstid. Vi skall kunna avvisa den som kränker vårt luftrum eller våra vatten. Och vårt försvar skall ha en sådan styrka att den som planerar ett angrepp i krigstid tänker sig för inför de risker ett sådant företag innebär.

Detta är de två dimensionerna i den svenska säkerhetspolitiken.⁴

Historien visar på många exempel. Sverige var inte militärt förberett när andra världskriget bröt ut och blev tvunget att acceptera de tyska kraven. Exporten av järnmalm till den tyska industrin, transittrafiken genom Sverige av permittenter från Norge och Engelbrechtdivisionen är några exempel. Denna svaghet var på väg att dra in Sverige i kriget. Efter det att Tyskland hade angripit Sovjetunionen och de allierade vunnit på flera fronter kunde Sverige minska sitt beroende av Tyskland. Detta var således inte en följd av ökad svensk försvarsförmåga utan en

följd av de allierades militära framgångar.

Försvarspolitikerna och därmed försvarrets utformning måste anpassas på sådant sätt att försvaret kan ge politikerna tillräcklig handlingsfrihet att självständigt fatta utrikespolitiska beslut som gagnar Sverige.

Omvärlden - utveckling

Prolog

Om vi startar med att betrakta den del av Europas historia som börjar med renässansen, reformationen och de stora upptäckterna och fortsätter till det jag vill kalla det mörka 1900-talet, kan man peka på några faktorer som förmodligen kommer att återfinnas hos framtida historieforskare.

- Europas uppnådda dominans i världen.
- Kontinuiteten i europeiska människans världsbild - kristendomen.
- Likhet med antiken - frigjordhet och individualism.

De drivande krafterna för all utveckling är utbildning, kunskap samt den vetenskapliga och dess avläggare tekniska utvecklingen. Detta har spelat stor roll för Europas dominerande ställning i världen.

Den första synliga indikationen på detta har varit uppkomsten av andra maktpolitiska centrum utanför Europa med förmåga att självständigt hävda sina intressen. Exempel på detta är USA:s och Latinamerikas frigörelse samt Ostasiens antydning till en ny geopolitisk stormakt.

Ytlig betraktelse

Nästan femtio år efter andra världskrigets slut har Europa pånyttfötts. Det som hänt innebär att Europas karta än en gång har ritats om. Den forna Sovjetrepubliken har

4. Olof Palmes kongresstal om utrikes- och säkerhetspolitik 1984-09-17. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

försvunnit och autonoma stater uppstått. Östersjöns karta ser ut som på 1500-talet.

Europeiska unionen har vuxit fram ur andra världskrigets ruiner. Framsynta män formade Kol- och Stålnationen för att gemensamt hålla reda på de för krigföring främsta strategiska varorna i det ”demokratiska Europa”.

Europas historiska bakgrund

Europas historia är intimt förknippad med den hellenistiska kulturen, Romarrikets uppkomst och splittring samt kristendomen.⁵

I den grekiska kulturen kom humanismen att stå i ett intimt förhållande till demokratin.⁶ Friheten är främst en fråga om människans inre liv, en moralisk och inte en politisk fråga. Det är i grunden inte frihet utan rätt som lagt grunden för den konstitutionella statsstaten ur vilken den grekiska demokratin växte fram.

Även Romarriket har lämnat bidrag till det västerländska rättssystemet. En del i den romerska rätten gällde enbart för romerska medborgare. En annan del gällde förhållandet mellan romerska och icke romerska medborgare. Denna kan till del utgöra grunden för begreppet folkrätt. Och därmed skulle man kunna dra slutsatsen att den romerska rätten har legat till grund för vår tids folkrätt och därmed vår syn på de mänskliga rättigheterna. Ove Bring konstaterar i *någon mån* (min kursivering) då den romerska rätten inte tog som sin utgångspunkt i rättigheterna som sådana.⁷

5. *Kosmopolis*, Stephen Toulmin - *Hur det humanistiska arbetet förfuskades*, Ordfronts förlag, Stockholm 1995.

6. *Platon och hans pedagogik - En tolkning med utgångspunkt från två kontrasterande pedagogiska processer*, Monika Ringborg, HLS Förlag 2001.

7. *De mänskliga rättigheternas väg - genom*

Brytningen mellan Romarriket och kristendomen samt Romarrikets delning och undergång följde denna gamla syn, där den traditionella sofistiska statsstaten från grekisk tid återspeglades i det Östromerska riket medan humanismen och individens frihet återspeglas i det Västromerska riket. Ryssland och delar av de östeuropeiska staterna har staten som det centrala maktinstrumentet medan Västeuropa har utvecklats med människan som individ i centrum, där staten är en sekundär företeelse som har till uppgift att ta ansvar för det som medborgarna gemensamt önskar. Denna gemensamhetsönskan har i sin tur grundats på en framvuxen historisk, religiös och etnisk samhörighet.⁸

Västeuropas utveckling är till många delar liktydig med det tyskromerska kejsardömet som under 1800-talet hade sin kärna i dubbelmonarkin Österrike - Ungern.⁹ Det är värt att notera att den tyskromerska kejsarvärdigheten icke gick i arv utan kejsaren valdes. Kejsardömet kan sägas ha utgjort dåtidens EU. När kejsare Frans-Josef avsåg sig denna värdighet i mitten av 1800-talet kom det inget i dess ställe. Europa var splittrat. Försök till enande av furstendömen resulterade i bildandet av Italien och att det tyska riket enades under ledning av Preussen.

Det mörka 1900-talet

Jag påstår att ljuset släcktes i Europa 1914.¹⁰ Den positiva utvecklingen inom

historien och litteraturen, Ove Bring sidan 103.

8. *Paideia*, kommentarer till Werner Jaegers magnum opus ”Paideia”, Georg Henrik von Wright, Nya Argus 1947.

9. *Centraleuropas renässans - Från Habsburg till Visegrád*, Nicolaus Rockberger, SNS förlag 1994.

10. *Det stolta tornet*, Barbara Tuchman, Atlantis, Stockholm 1983 och Augusti 1914, Barbara

de europeiska staterna i alla aspekter och den gränslöshet som då existerade dog ut. Ett försök att återställa detta under mellankrigstiden motverkades av rigida segrarmakter. Nittonhundratalet kan inte betecknas annorlunda än som en enda stor katastrof för Europa. Vid nittonhundratalets början stod Europas stater på höjden av kulturell, vetenskaplig och ekonomisk utveckling. De senaste årtiondenas utveckling hade då varit makalös och framtidstron var enorm. Allt detta gick upp i rök under första världskriget, ett europeiskt inbördeskrig i eld och död.

Ur detta kaos och denna misär föddes ett antal nygamla stater och nationalstater som gav därmed en mycket dålig start.

Redan på 20-talet uppkom en idé om att ena Europa genom samarbete och därmed förhindra förnyade krig och andra konflikter genom Paneuropaunionen. Paneuroparörelsens humanistiska och kristna livsyn stod dock i skarp kontrast till våldsideoologierna på 30-talet. Tanken dog ut och andra världskriget utbröt med ännu värre galenskaper och större förödelse än under det förra kriget. Europa delades i en omänsklig järnridå som splittrade Europa i två delar som det aldrig varit tidigare. Därmed var också Europas framtida utveckling besegrad för resten av nittonhundratalet.

Framtid och konsekvenser på sikt

Europas framtid

Alla europeiska stormakter eller imperier från 1914 är nu i spillror. Det Sovjetiska sammanbrottet innebar att det ryska imperiet föll samman för andra gången under samma sekel.

Tuchman, Atlantis, Stockholm 1987.

Den bipolarä maktbalansen och bildandet av EG/EU har bidragit till att förhindra fler förödande inbördeskrig mellan Europas stater och började återge Europa dess roll i världen. Dock ej den ställning Europa hade vid seklets början.

Den ökade kommunikationsförmågan över länders gränser bröt de totalitära staternas möjligheter att isolera sig.

Paneuroparörelsen återuppstod i slutet av 1980. Det symboliska öppnandet av järnridån som innebar att DDR rasade kom till på initiativ av ärkeherzog Otto von Habsburg (son till den siste kejsaren i Österrike-Ungern) och ungerske premiärministern Imre Pozsgay.¹¹

Jugoslaviens tragedi har sin grund i segrarmakternas agerande efter första världskriget. Efter andra världskriget var de europeiska staterna oförmögna att agera även om de hade stöd av FN, Nato och EG/EU.

Dagens statsmän (om vi har några) borde inse att Chamberlains "appeasement politics" ej skall belönas utan mötas med maktmedel.¹²

Tjeckoslovakiens delning verkade vara förutbestämd. Under trycket av vad som hänt i Jugoslavien fanns det till slut bara en väg om inbördeskrig skulle kunna undvikas, en separation.

Investeringar kan ge en lovande framtidsbild. Att integrera de "nya staterna" i EU och övrig gemenskap är ytterligare ett steg i rätt riktning.

---

11. *I Ungern revs första delen av järnridån*, DN 2009-04-20, och *När järnridån öppnades*, Vårt Försvar, Walburga Habsburg Douglas intervjuas av Bo Hugemark.

12. *Det jugoslaviska sammanbrottet - En analys av skuldfrågan avseende den jugoslaviska statens sönderfall i början av 1990-talet*, Peter Ekström, Lunds universitet Institutionen för Öst- och Centraleuropastudier 2005.

Var finns farorna?

Inbördeskrigen på Balkan i samband med Jugoslaviens upplösande utgör utan tvekan en stor oroshärd (bortsett från vansinnigheterna och den "etniska rensningen"). Man kan frukta att krig åter bryter ut mellan Kroatien och Serbien.

Trots den fredliga separationen, kan Slovakien utvecklas på ett farligt sätt.

Rysslands militära agerande mot Georgien var ett brott mot Helsingforsdeklarationen. Nästa drag blev annekteringen av Krim och stöd åt det proryska agerandet i östra Ukraina. Även det var ett brott mot Helsingforsdeklarationen. Ryssland har svårt att ta Ukrainas självständighet på allvar.

Belarus eller Vitryssland saknar helt tidigare traditioner som självständig stat. Därmed kan nog Vitryssland trots allt både politiskt och ekonomiskt betraktas som en del av Ryssland.

Kaliningradenklavens framtid är minst sagt oroväckande.

Utän tvekan har Rysslands framtida vägval stor betydelse för det övriga Europas utveckling. En statsstat som helt saknar demokratiska traditioner. I en intervju i TV med en rysk bonde konstaterade denne att befolkningen alltid, förr som nu, varit livegna under en styrande maktelit. Det är bara makteliten som förändrats.¹³

---

13. Ryssland har haft svårt att acceptera de forna delrepublikernas självständighet. Detta ledde under tjugoförsta århundradet till en väl planerad provokation och militär insats som splittrade Georgien och två av landets delar blev mer eller mindre helt beroende av Ryssland. Denna insats kan ses som en "förövning" inför agerandet i Ukraina. Uttalanden och ageranden av Ryssland visar tydligt att man ser Ukrainas frigörelse som en parentes under Rysslands svaghetstillstånd efter Sovjetunionens upplösning. Det bör också noteras att i samband med frigörelsen så över-

Vad kan hända?

Situationen i delar av Europa är den samma som tidigare. Norra Ishavet är av vital betydelse för Rysslands kärnvapen.

Det mellersta området karaktäriseras av självständiga stater. De driver en påtaglig politisk strävan att ansluta sig till "västvärlden". Tjeckien och Slovakien har separerat.

I gränsområdet mellan denna mellersta del och norra Europa upplever Ryssland ett växande säkerhetspolitiskt hot. Detta har bl.a. medfört ett ökat samarbete mellan Ryssland och Belarus. Vi kan konstatera hur OSSE har accepterat att Ryssland får behålla större styrkor i flankområdena än vad den ursprungliga överenskommelsen angivit.

De självständiga staterna i östra Europa har anslutit sig till Nato. USA verkar vilja driva fram en säkerhetspolitisk lösning som bl.a. skulle innebära att Sverige orienteras österut. Vi skulle således återgå till den gamla situationen som rådde före 1809. Finland har uppenbarligen insett faran i en sådan politik. Inget av de länder som kan bli inblandade i detta är varje sig ensamma eller tillsammans tillräckligt starka för att stå emot påtryckningar utifrån. Om en sådan förskjutning skulle ske kommer det att ställas än högre krav på Sverige både vad gäller utrikes- och säkerhetspolitik som på vår förmåga

---

lämnade Ukraina alla sina kärnladdningar till Ryssland. Detta gjordes för att bl.a. inte bryta mot spridningsavtalet. Rysslands annektering av Krim och (inofficiellt) deltagande i inbördeskriget i östra Ukraina liksom agerandet i Georgien är ett klart brott mot fredsavtalet efter andra världskriget och Helsingforsöverenskommelsen; "Inga gränser i Europa får ändras med militära medel". Ukrainas självständighet är utan tvekan av stor säkerhetspolitisk betydelse. Rysslands strävan är helt uppenbar. Man vill återuppygga sin status som supermakt.

att bedriva "powerprojection" inom området. Och inte bara tala om det utan även vara beredda att ingripa med militär styrka och maktmedel.

Politiska motsättningar¹⁴

Europa som en dominerande kolonialmakt har raderats ut. Europas dominans bland världens stater kulturellt, vetenskapligt och ekonomiskt tog definitivt slut efter andra världskriget. Den europeiska politiken och dess balansgång har ersatts av en världsomfattande politisk balansgång mellan världsdelar. Sveriges geopolitiska läge är på väg att än tydligare än före andra världskriget utgöra en "brygga" mellan makterna i öster respektive väster.

Sovjetunionens gränser beslöts genom freden i Paris men även genom avtal (bl.a. Jalta) på annat sätt. Sovjetunionen strävade efter att skapa ett starkt inflytande på de länder som ligger som buffertar mellan Östeuropa och Västeuropa.

Förverkligade drömmar - en nutida utopi?

Europa quo vadis?

Politikerna, riksdag och regering, bär det politiska ansvaret för såväl yttre som inre säkerhet. Försvarets utformning måste anpassas på sådant sätt att det kan ge politikerna handlingsfrihet att självständigt fatta beslut som gagnar Sverige. Detta har blivit allt viktigare genom den ryska aggressiviteten i Sveriges närområde och det spända läget i omvärlden.

Ryssland strävar efter att bli relativt stark - åter en "stormakt". Genom att agera i närområdet splittras EU som därmed försvagas. Ryssland skapar också

splittring mellan öst och väst inom EU genom att utnyttja sin vetorätt i FN:s säkerhetsråd. Ett agerande som Ryssland anser vara nödvändigt för att återfå kontrollen över sina grannländer och åter kunna bli en (regional?) stormakt i paritet med USA.

Minnet är kort

Efter första världskriget talades om fred och ett gränslöst Europa. Detta gjordes med utgångspunkt från bittra erfarenheter från det fransk-tyska kriget på 1870-talet och de misslyckade förhandlingarna om rustningsbegränsningar. Nu eller aldrig var det dags att sätta punkt för de europeiska inbördeskrigen. Så sent som på 1930-talet planerade Storbritannien för att vara beredd på ett eventuellt krig om tio år. Denna planering rullades år från år ända fram till 1936. Sedan fick vi 1938 "fred i vår tid". Efter andra världskriget har åtminstone 38 krig genomlidits. Stater har genom makt tvingat andra stater till underkastelse - lydstater. Efter "murens" fall har under 1990-talet fler människor dött i krigshandlingar i Europa än under tiden från krigsslutet 1945 till 1990.

Försvarsöverenskommelsen 2015

Det finns många positiva men minst lika många negativa signaler i den nu presenterade försvarspropositionen. Det förslag som nu har presenterats är långt ifrån det behov som finns för att i fred och vid kriser kunna säkra vår territoriella integritet.

Det positiva

- Tiden till sjöss och antalet övningar utökas.
- Fem Visbykorvetter kompletteras med två Gävlekorvetter.

14. *Vårt framtida försvar*, ÖB förlag, Malmö 1947

- Det är ett svenskt strategiskt intresse att ha en militär närvaro på Gotland.
- Flygtiden och antalet övningar utökas.

Det negativa

- Fyra korvetter av totalt 11 skrotas.
- Helikopter 14 för ubåtsjakt blir få och levereras sist.
- Artilleriets kapacitet till indirekt bekämpning är för liten.
- Markstridsförbanden ges inte möjlighet att vardera kunna utvecklas till ett brigadförband.

Slutsatser

Det går inte att ge politikerna godkänt för den politiska överenskommelsen och hävda att dess utformning förbättrar Sveriges förmåga att vara herre i eget hus. Sverige kan ha ett hur starkt försvar som helst men börjar omvärlden tvivla på vår försvarsförmåga begränsas ändå möjligheterna att föra en oberoende politik.

Min slutsats är att även om arméförbanden i vårt närområde har minskat kvarstår behovet att övervaka och kontrollera luftrummet och haven över, på och under havsytan samt svenskt landterritorium. Att vara herrar i eget hus – den territoriella integriteten – har blivit allt viktigare.

Till sist är det kanske dags att ifrågasätta ”militär alliansfrihet” och ”neutral vid konflikt mellan nationer”. Krigets karaktär har förändrats från arméernas kamp på slagfältet till det totala kriget. Den väpnade terrorismen och vapenutvecklingen känner inga gränser. Alla, inte bara sjömän och soldater utan även barn, civila, sjuka och gamla blir offer i krigets framfart. Att då tro att enskilda länder kan hålla sig utanför framtida konflikter är kanske en utopi.

PS: Det går inte att köra bil från Falkenberg till Stockholm om drivmedlet bara räcker till Jönköping. DS